

Волобуєва О. Ф., доктор психологічних наук, професор, начальник факультету іноземних мов НА ДПС України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький)

ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОЇ ПОЗИЦІЇ ПСИХОЛОГА-КОНСУЛЬТАНТА У ПРОЦЕСІ ПРОХОДЖЕННЯ ІНТЕРВІЗІЇ

У статті описується специфіка діалогічної позиції психолога-консультанта та аргументується доцільність проходження інтерв'язі психологом-практиком з метою формування і розвитку його професійної діалогічної позиції.

Ключові слова: психолог-консультант, діалог, діалогічна позиція, інтерв'язія, принципи психологічної допомоги, базові пресупозиції консультативного процесу.

В статтє описується специфіка диалогической позиции психолога-консультанта и аргументируется целесообразность прохождения интервью психологом-практиком с целью формирования и развития его профессиональной диалогической позиции.

Ключевые слова: психолог-консультант, диалог, диалогическая позиция, интервью, принципы психологической помощи, базовые пресупозиции консультативного процесса.

Постановка проблеми. Психологічна консультація – це «діалогічна зустріч двох свідомостей» (М.М. Бахтін). Діалогічне трактування психологічного консультування, з одного боку, визначається уявленням про особистість як учасника глобального діалогу (за філософсько-антропологічною концепцією М.М. Бахтіна), де фундаментальна свобода самовизначення особистості є провідним постулатом розуміння суті людської природи, і, таким чином, визнається принципова неможливість зведення сприйняття людини на рівень «діагнозів», коли особистість розглядається як зовнішній об'єкт.

З іншого боку, у консультативному спілкуванні вбачається та конкретна ситуація, у якій має відбутися самовиявлення особистістю власних смислових позицій. І залежно від того, відбулося це чи ні, чи відбувся між клієнтом і консультантом цей «малий» діалог, і якщо відбувся, то якою мірою, можна говорити про наявність «зцілюючого» консультативного контакту або його відсутність, а також про різні його рівні [5].

За словами О.Ф. Копьєва, діалогічний характер спілкування у процесі психотерапії створює деяку внутрішню – природну – передумову, яка робить феномен психотерапії можливим незалежно від спеціальної професійної оснащеності терапевта [4]. Те ж саме, на нашу думку, стосується і феномену психологічного консультування.

Дослідженню питань діалогічного підходу до надання психологічної допомоги і діалогічної позиції психолога у цьому процесі присвячені роботи О. Бодальова, І. Васильєвої, Ф. Василюка, Н. Казарінової, Г. Ковальова, І. Колоскової, О. Копьєва, О. Орлова, О. Соколової, Л. Сурової, Т. Флоренської, С. Хараша та ін.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуків ефективних шляхів

формування і розвитку діалогічної позиції психолога-консультанта, оскільки від міри сформованості діалогічної позиції психолога-практика залежить міра глибини розуміння ним клієнта.

Мета дослідження – охарактеризувати специфіку діалогічної позиції психолога-консультанта та аргументувати важливість проходження інтерв'язі психологом-практиком з метою формування і розвитку професійної діалогічної позиції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичну базу діалогічного підходу у консультуванні складають фізіологічна концепція доміанти О. Ухтомського і онтологічна концепція діалогу М. Бахтіна. Серцевиною діалогічного підходу є уявлення про цілісність особистості, що проявляється у процесуальному збагненні сутності даної унікальної індивідуальності завдяки інтеграції багатограних сторін і ракурсів буття цієї індивідуальності [1].

Діалогічна («суб'єкт-суб'єктна», інтерсуб'єктна) парадигма розглядає психіку як відкриту систему, що знаходиться у постійній взаємодії з навколишнім світом і людьми. Відповідно, психологія взаємодії базується на діалогічному світосприйнятті, діалогічному світорозумінні [1].

Оскільки ціле не може бути зведене до суми його частин, інтерпретація дослідника виявляється провідною по відношенню до сукупності отриманих показників. Таким чином, успішність усієї процедури дослідження залежить від уміння і здатності психолога зрозуміти людину у цілому, спираючись на окремі її ознаки (критерії). Це і є ключовою характеристикою практичного психолога. Відповідно, дане професійне уміння психолога – уміння зрозуміти особистість у цілому, зрозуміти її як окрему індивідуальність – є визначальним, а методичний арсенал – лише допоміжним

засобом, інструментом, потребу у якому відчуває швидше середній спеціаліст, аніж майстер високого класу (Р. Ассаджіолі, Г. Ковальов, О. Коп'єв, О. Орлов, К. Роджерс, Т. Флоренська та ін.).

Аналіз філософських, психологічних, соціологічних досліджень (Г. Андрєєва, О. Асмолов, М. Бердяєв, О. Леонтьєв, А. Петровський, С. Рубінштейн та ін.) показав, що позиція особистості визначається як стійка система ставлення особистості до певних сторін дійсності, що проявляється у відповідній поведінці і вчинках, як певні внутрішньоособистісні установки, що дозволяють регулювати ставлення людини до себе, до своєї діяльності та до інших людей, інтегральний спосіб реалізації особистістю власних цінностей, оскільки основу позиції, на думку М. Боритко, складає якраз система цінностей (сенсів).

Діалогічна позиція – це професійна позиція психолога, утворена комплексом його настанов, внутрішніх постулатів, що базуються на його системі цінностей. Найважливішими серед таких постулатів, на думку О. Орлова, є наступні: постулат внутрішньої діалогічності будь-якої людини; постулат нерівності позицій консультанта і клієнта як наслідок особливої діалогічної, позаприсутньої позиції професіонала; постулат незавершеності й невизначеності суб'єктної природи клієнта; постулат свободи та відповідальності клієнта за своє життя [7].

Таким чином, діалогічна позиція психолога-консультанта є базовою характеристикою його буття у професії і являє собою систему позитивного ціннісно-смыслового ставлення до клієнта як носія багатоманітних «Я», носія різних статусів і ролей. Таке ставлення засноване на розуміння повноти людської реальності клієнта, що поєднує у собі наявні та потенційні «образи людини», і проявляється на рівнях емоційно-емпатичного зв'язку з клієнтом, конструктивної комунікації і співтворчості [3].

У професійній діяльності психолога-консультанта діалогічна позиція по відношенню до клієнта виконує функції: стимулюючо-фасилітаторську (на основі прийняття, підтримки і співпраці); комунікативно-конструктивну (на основі фундаментальних психологічних настанов); діяльнісно-перетворюючу (пов'язану з можливістю взаємодіяти у полі довірливих, «зцілюючих», перетворюючих стосунків).

Психолог-консультант, будучи сам готовий до діалогу, спонукає до діалогу клієнта, але при цьому його позиція характеризується чітким відчуттям меж (кордонів) своєї активності і активності

іншого (клієнта), розумінням об'єктивної обмеженості своїх можливостей, чуйною і диференційованою реакцією на вольові інтенції клієнта. У зв'язку з цим, для консультанта важливою є не стільки та конкретна форма, в якій виражається у даний момент самовизначення клієнта, значення сказаних слів, скільки загальний, сумарний вектор його волі у ситуації консультування (його діалогічна інтенція). Таким чином, діалогічна позиція консультанта передбачає деяку нову, додаткову «проекцію» образа клієнта, розширює коло соціально-перцептивних завдань, обмежених, як правило, встановленням психологічного і клініко-психіатричного діагнозу [5].

Актуалізація інтенціональності і потенційності власного самобуття, вихід за межі власного «Я» відбувається перш за все і глибше за все у спілкуванні з іншою людиною, у діалозі з «Ти» (С. Франк, М. Бахтін). Відповідно, формування діалогічної позиції психолога-консультанта теж має здійснюватися у діалозі з «Ти». Діалогічність мислення і діалогічна позиція психолога-консультанта розвивається у ході практики надання психологічної допомоги. Проте підґрунтя діалогічної позиції має бути закладене ще на етапі професійної підготовки психоконсультанта. Сприятливою для цього, на наш погляд, є інтерв'єсія, проходження якої є однією з умов отримання сертифіката психолога-консультанта.

У науково-методичній літературі інтерв'єсію (англ. – *intervision*) розглядають як: «інтерколегіальний» метод роботи у групі рівних за досвідом і статусом спеціалістів, що здійснюється під керівництвом ведучого інтерв'єсії; як взаємну консультацію або обмін досвідом між колегами [8]; як навчання, що відбувається у групі за відсутності викладача, шляхом створення сприятливого середовища для ефективної співпраці і активізації процесів пошуку варіантів розв'язання проблемних ситуацій, винесених на обговорення (Л. Серих); як метод кооперативного навчання або навчання один від одного і за допомогою один одного у процесі обміну думками, емоціями, досвідом [6].

Останнє десятиліття термін «інтерв'єсія» використовується європейськими психотерапевтами для опису групових сесій, у ході яких проводиться обговорення процесу роботи у складних терапевтичних ситуаціях, особливостей надання психологічної допомоги «важким» клієнтам, можливості відновлення і збереження емоційних ресурсів психотерапевта.

Метою проходження психологом-консультантом інтерв'єсії є розширення

розуміння існуючих психологічних і психотерапевтичних концепцій; удосконалення професійно-важливих навичок, розвиток професійно-важливих особистісних рис та якостей; підвищення рівня самоаналізу і проникнення в суть речей; вироблення власних способів оволодіння емоціями, що виникають у різних робочих ситуаціях; творча інтеграція власної поведінки, знань та навичок, їх подальший розвиток у навчанні і професійній діяльності.

До завдань інтерв'язі можна віднести наступні: створення професійного поля, сприятливої атмосфери для обміну досвідом, для підтримки та підвищення професійного рівня членів групи; відпрацювання можливих шляхів реалізації консультативного запиту, що викликав труднощі у роботі психолога-консультанта; пропрацювання «важких» випадків із консультативної практики членів групи, а також гіпотетично можливих складних випадків, одна думка про ймовірність виникнення яких уже тривожить консультанта; надання конструктивного зворотного зв'язку інтерв'язанту тощо [6; 8]. Таким чином, інтерв'язія дозволяє психологам-практикам дізнатися, чи виникають у колег подібні труднощі у професійній діяльності і як їм вдається впоратися з ними, а також з'ясувати, як члени групи підтримують свій ресурсний стан на достатньому, активному рівні, та перейняти досвід у колег.

Робота психоконсультанта в інтерв'язійній групі також сприяє з'ясуванню ним сутності і значення діалогу як способу становлення людини і форми міжособистісних стосунків, розкриттю власних потенційних резервів діалогічності мислення і розвиткові професійної діалогічної позиції.

У психотерапевтичному розумінні діалогічність позиції психолога-практика можна розглядати, у тому числі, і з точки зору відкритості різним консультативним і терапевтичним напрямкам. У зв'язку з цим важливим аспектом діалогічної позиції психолога-консультанта є його вміння запобігати стандартизації способів взаємодії з клієнтами, що мають тематично схожі проблемні ситуації. Даний небажаний феномен може виникати у практикуючого психолога при зниженні рівня рефлексії, появі ригідності мислення і свідчити про певну його професійну деформацію. У результаті прийняття інструкції за абсолютну істину психолог переходить на функціональний підхід до людини, тобто він не сприймає клієнта як «живу», цілісну особистість, що являє собою складну систему світобачення і зв'язків з оточуючим середовищем, а бачить

перед собою сукупність окремих симптомів, або об'єкт маніпуляцій. Зіштовхуючись із двома реальностями: інструкціями (мертвий матеріал) і життям інших людей (жива реальність), психолог постає перед спокусою їхнього ототожнення. Ототожнюючи живе з неживим, він створює фантоми професійної діяльності (безособові форми готового знання) [9, с. 39-42].

Запобігання даного феномену сприяє саме діалогічна позиція психолога-консультанта, його вміння створити відповідний психологічний клімат, атмосферу стосунків з клієнтом, де буде проявлятися глибока повага до людини, віра у її здібності, і яка буде каталізатором, умовою позитивних особистісних змін клієнта (К. Роджерс).

Формування такої професійної позиції психолога-консультанта у процесі проходження інтерв'язі відбувається шляхом засвоєння принципів психологічної допомоги та базових пресупозицій консультативного процесу. Існують різні підходи до виділення провідних принципів психологічної допомоги. Ми зупинимось більш детально на принципах надання психологічної допомоги з позиції «діалізу» В. Зав'язлова, оскільки дана система інтегративної психотерапії і психологічного консультування, заснована на абсолютній діалектиці О. Лосева, є максимально близькою до розуміння суті діалогічної позиції психолога-практика і пропагує активний процес засвоєння професійного знання шляхом формування у психолога-практика індивідуалізованої системи базових понять і вироблення особистісного стилю надання психологічної допомоги.

В. Зав'язловим у контексті «діалізу», що є варіантом завершеної і цілісної методології, виділено 10 принципів психологічної допомоги: 1) діада – створення терапевтичних стосунків між психологом і клієнтом; 2) діагнозис – пізнання життєвої ситуації клієнта удвох, «об'єднаною свідомістю», створення терапевтичної / консультативної ідеї; 3) діалог – терапевтичний засіб персоналізації «р'язівної» ідеї; 4) дилема – терапевтична процедура створення ситуації вибору, коли особистість клієнта проходить своєрідне «хрещення», психологічно дорослішає; 5) динаміка – терапевтична динаміка, реалізація ідеї, плану «зцілення»; 6) діалектика – терапевтична логіка, об'єднання щоденного буття у цілісну смислову картину необхідних перетворень, створення сюжету «зцілення, одужання»; 7) диверсифікація – терапевтичне перенесення позитивного досвіду, отриманого у ході терапії / консультування, в інші сфери

особистісного буття клієнта; 8) дивергенція – терапевтичне розширення зв'язків з іншими людьми; 9) дієтетика – терапевтичне споживання, «здорова споживацька поведінка», раціональне споживання всього, що споживає людина як особистість; 10) діатриба – терапевтичне виправдання і захист здорового способу життя [2]. Основним психотерапевтичним прийомом в діаналізі визнається синтез – синтез протилежностей, виявлення яких допомагає ідентифікувати сутність труднощів клієнта.

Базові припущення (пресупозиції) – це сформульовані думки, які приймають за основу світобачення без зайвих доказів їхньої істинності. Використання базових пресупозицій є необхідною умовою побудови дієвої моделі консультативної допомоги. Цілим рядом авторів (А. Бакіров, Г. Бейтсон, Р. Бендлер, Дж. Гріндер, Е. Еріксон, Ф. Перлз, В. Сатір та ін.) були розроблені та описані загальні базові

припущення, що на сучасному етапі розвитку консультативної теорії і практики беруться за основу у консультативній роботі. Серед них можна виділити такі ключові пресупозиції: уявлення про реальність не є цією реальністю (карта не територія); переконання само себе доводить; людина створена за законами контексту; особистість є більшою, ніж її поведінка; світ і особистість мають процесуальний характер та ін.

Практичне освоєння перерахованих вище принципів психологічної допомоги та базових пресупозицій консультативної взаємодії у процесі проходження інтерв'язі сприяє формуванню професійного світогляду психолога-консультанта та розвитку його діалогічної позиції.

Перспективами подальших наукових розвідок є дослідження ефективності використання різних моделей інтерв'язі з метою формування і розвитку діалогічної позиції психолога-консультанта.

Література

1. Дьяконов Г. В. Проблема общения и взаимодействия : диалогический поход / Г. В. Дьяконов // Соціальна психологія. – 2004. – №3(5). – С. 7-12.
2. Завьялов В. Ю. Элементарный учебник дианализа / В. Ю. Завьялов. – Новосибирск : СО РАМН, 2004. – 416 с.
3. Колоскова И. В. Диалогические ценности в тьюторской позиции педагога / И. В. Колоскова // Тьюторские практики: от философии до технологии : материалы межрегион. науч.-практ. конф. Волгоград—Волжский, 8-9 дек. 2010 г. / Под ред. Ю. С. Богачинской, Г. В. Цветковой, Г. А. Ястребовой. — Волгоград : Изд-во ВГАПК РО, 2010. – С. 113-118.
4. Копьев А. Ф. О диалогической природе психотерапевтического опыта / А. Ф. Копьев // Культурно-историческая психология. – 2007. – № 1. – С. 93-100.
5. Копьев А. Ф. Психологическое консультирование : опыт диалогической интерпретации / А. Ф. Копьев // Вопросы психологии. – 1990. – № 3. – С. 17-24.
6. Менеджмент керівників закладів дошкільної і початкової освіти : Навчально-методичний посібник / Т. Шоутен, Л. Даниленко, О. Зайченко [та ін]. – К.: Всеукраїнський фонд «Крок за кроком». 2008. – 112 с.
7. Орлов А. Б. Триалогический поход в психологическом консультировании / А. Б. Орлов // Вопросы психологии. – 2002. – №2. – С. 3-21.
8. Траутманн Ф. Руководство по проведению интерв'язи [Электронный ресурс] / Ф. Траутманн – Режим доступа : www.unodc.org/balticstates.
9. Юдчиц Ю. А. До проблеми професійної деформації / Ю. А. Юдчиц // Журнал практичного психолога. – 1998. – № 7. – С. 35-42.

Volobyeva E., doctor of psychological sciences, professor **FORMING OF DIALOGIC POSITION OF PSYCHOLOGIST-CONSULTANT IN THE PROCESS OF PASSING OF INTERVIZIYA**

The specific of dialogic position of psychologist-consultant is described in the article and expedience of passing an interviziya by psychologist-consultant with the purpose of forming and development of his professional dialogic position is argued. Actuality of research conditioned by necessity to search of effective ways for forming and development of dialogic position of psychologist-consultant, because from the degree of formed of psychologist-consultant's dialogic position the degree of depth of understanding a client depends. It is noted that the forming of such professional position of psychologist-consultant in the process of passing of interviziya takes place by mastering of psychological help's principles and basic presuppositions of consultation process. Exactly they are forming mechanisms of psychologist-consultant's professional view.

Keywords: *psychologist-consultant, dialog, dialogic position, interviziya, principles of psychological help, base suppositions of advising process.*